

Grundläggande granskning år 2022

Länstrafiken i Västerbotten AB

Foto: Jonas Westling

Mars 2023
Richard Norberg
Revisionsdirektör
Region Västerbotten

Innehåll

1. Sammanfattande analys	3
Rekommendationer till styrelsen	3
2. Bakgrund	4
Bolagets uppdrag	4
Lekmannarevisors uppdrag	4
Iakttagelser i 2021 års granskning	5
Syfte och revisionsfrågor	6
Revisionskriterier	6
Metod	6
3. Bolagets uppdrag och mål	7
Ägarnas uppdrag till bolaget	7
Ägarnas krav på rapportering	8
Styrelsens arbetsordning	9
Styrelsens verksamhetsplan för år 2022	9
4. Granskningens resultat	10
Styrelsens styrdokument	10
Styrelsens löpande kontroll	11
Kontroll över resande och ekonomi	11
Upphandlingar	12
Höga kostnader för HVO	14
Bussgodsverksamheten	14
Beställningscentralen	15
Hantering av allmänna handlingar	15
Styrelsens interna kontroll	16
Styrelsens årsredovisning	17
5. Svar på revisionsfrågor	19
Rekommendationer	20

1. Sammanfattande analys

Bolagets styrelse och VD agerade under året aktivt för att hantera negativa effekter av pandemin, upphandlingsfrågor, höga kostnader för drivmedel med mera. Styrelsen och VD hade kontroll över verksamheten och den ekonomiska utvecklingen. Styrelsen och VD agerade för att upprätthålla trafiken och undvika problem med likviditeten. Positivt var att trafiken återhämtade sig med fler resande i jämförelse med pandemiåren 2020 och 2021. Negativt var att ökade trafik kostnader bidrog till ett underskott på 68,7 miljoner kronor. Det ekonomiska resultatet för länstrafiken ska vara nollresultat eftersom över- eller underskott ska återbetalas eller betalas av finansörerna. Underskottet bokades upp som fordran till regionen och kommunerna och driftanslaget till bolaget ökade med motsvarande belopp.

Med hänsyn till omständigheterna bedömer vi att bolagets verksamhet år 2022 genomfördes på ett ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredställande sätt. Vi bedömer att styrelsen i huvudsak hade en tillräcklig styrning och kontroll. För år 2022 saknade bolaget dock en dokumenthanteringsplan. Bolagets VD har uppgett att en sådan ska tas fram under år 2023. Även arbetet med internkontrollplanen kan utvecklas.

Bolagets styrelse bedömer att verksamheten år 2022 genomfördes i enlighet med bolagets kommunala ändamål och de kommunala befogenheterna. Vi gör ingen annan bedömning.

Rekommendationer till styrelsen

- Fortsätt arbetet med att utveckla internkontrollplanen.
- Besluta om en dokumenthanteringsplan och arkivbeskrivning. Säkerställ att riktlinjer och rutiner för allmänna handlingar och diarieföring blir dokumenterade.
- Se till att bolagets arkivhandlingar som är kontaminerade med mögelsporer inte blir förstörda.
- Säkerställ att bolagets arkiv uppfyller krav på fysiskt skydd och att enbart digitalt förvarade handlingar är anpassade för elektronisk långtidsbevaring.

2. Bakgrund

Bolagets uppdrag

Länstrafiken i Västerbotten AB ägs av Region Västerbotten. Bolaget är ett servicebolag till Kollektivtrafikmyndigheten i Västerbottens län. Efter beställningar från regionen och kommunerna ska bolaget på uppdrag av Kollektivtrafikmyndigheten upphandla, eller i egen regi, bedriva kollektivtrafik. Bolaget leds av en styrelse och en VD. Styrelse består av 9 ordinarie ledamöter och 9 suppleanter. Bolagets säte är i Lycksele.

Länstrafiken i Västerbotten AB äger 66,6 procent av aktierna i Bussgods i Norr AB. Av aktieägaravtalet till Bussgoda i Norr AB framgår att det finns en ambition att ägarna till bolaget i framtiden ska äga lika stora andelar. Detta kan enligt aktieägaravtalet göras genom att:

- Den andra ägaren, Länstrafiken i Norrbotten AB, får köpa ytterligare aktier från Länstrafiken i Västerbotten AB.
- Det tas in ytterligare en delägare i bolaget. Under år 2022 pågick en diskussion i Västernorrland om Kommunalförbundet Kollektivtrafikmyndigheten i Västernorrlands län (KTM) skulle bli delägare.

Därutöver har länstrafiken 2,1 procent av aktierna i Samtrafiken i Sverige AB.

Lekmannarevisors uppdrag

Lekmannarevisors uppdrag regleras i kommunallagen och aktiebolagslagen. Lekmannarevisorn granskar bolagets styrelse och VD. Lekmannarevisor ska granska och pröva om verksamheten sköts på ett ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredsställande sätt. Lekmannarevisor ska också granska om den interna kontrollen är tillräcklig. Prövningen av verksamhetens ändamålsenlighet och om ekonomin är tillfredsställande utgår från ägarnas, det vill säga fullmäktiges, direktiv och beslut för bolaget.

För år 2019-2022 har regionfullmäktige utsett Mattias Sehlstedt till lekmannarevisor i länstrafikbolaget. Enligt kommunallagen ska lekmannarevisor ta hjälp av sakkunnigt stöd (12 kap. 8 §). Lekmannarevisor bestämmer själv omfattningen på det sakkunniga stödet. För år 2022 har lekmannarevisor anlitat Richard Norberg på Region Västerbottens revisionskontor som sakkunnigt stöd. Clara Wiklund på revisionskontoret har bistått i granskningen av bolagets hantering av allmänna handlingar.

Efter avslutad granskning ska lekmannarevisor överlämna sin årliga granskningsrapport till Region Västerbottens revisorer. Lekmannarevisor ska också överlämna rapporten till bolagsstämman. Lekmannarevisors granskning är en del av den samordnade revisionen av regionen. Det innebär att revisorerna i Region Västerbotten ska bifoga granskningsrapporter och revisionsberättelser från de kommunala företagen till sin revisionsberättelse för regionen. Med stöd av den samordnade revisionen ska regionfullmäktige och ta ställning till instruktioner för sina ombud inför bolagens bolagsstämmor.

Auktoriserade revisorns uppdrag

Kommunala bolag ska också granskas av en auktoriserad revisor. Den auktoriserade revisorn väljs av bolagsstämman och har i uppdrag att granska bokföring, årsredovisning, intern kontroll samt styrelsens och VD:s förvaltning. Bolagets auktoriserade revisor skriver en revisionsberättelse som överlämnas till bolagsstämman. Den auktoriserade revisorn ska också överlämna sin revisionsberättelse till revisorerna i Region Västerbotten. Lekmannarevisor och bolagets auktoriserade revisor är två separata bolagsorgan med olika uppdrag. Uppdragen syftar till att ge ägaren ett så brett underlag som möjligt i sin bedömning i ansvarsfrågan avseende styrning, verksamhet och räkenskaper. Uppdragen är delvis överlappande när det gäller granskning av den interna kontrollen.

Iakttagelser i 2021 års granskning

Pandemin påverkade länstrafikens verksamhet år 2021 i stor omfattning. År 2021 uppgick resandet i regiontrafiken till 67,5 procent av nivån år 2019, vilket betecknas som det sista normala året före pandemin. För Ultra uppgick resandet år 2021 till 63,6 procent jämfört med år 2019. Biljettintäkterna minskade kraftigt till följd av det minskade resandet. Trots att resandet kraftigt minskade redovisade länstrafikbolaget ett överskott år 2021 med 17 miljoner kronor. Statlig kompensation för pandemin och arbete med att begränsa kostnader var förklaringar till överskottet.

Av granskningen framgår att bolagets styrelse och VD agerade aktivt under året för att hantera de negativa effekterna av pandemin. Bolaget behövde också lägga mycket tid på att hantera effekter av att upphandlingar var uppskjutna, överprövade eller riskerade att bli överprövade. Med hänsyn till omständigheterna bedömer lekmannarevisor att bolagets verksamhet hade genomförts på ett ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredställande sätt. Lekmannarevisor bedömde också att styrelsen i allt väsentligt hade en tillräcklig styrning, uppföljning och kontroll.

Bolagets styrelse bedömde att verksamheten år 2021 var genomförd i enlighet med bolagets kommunala ändamål och de kommunala befogenheterna. Lekmannarevisor gjorde ingen annan bedömning. Granskningen uppmärksammade att bolagsordning och ägardirektiv saknade uppgifter om bolagets kommunala befogenheter. Det var angeläget att regionfullmäktige beslutade om ny bolagsordning och nytt ägardirektiv.

Rekommendationer till bolagets styrelse

- Att styrelsen var fortsatt uppmärksam på upphandlingsfrågorna. Styrelsen behövde aktivt bevaka att bolaget hade de resurser som krävdes för att hantera de olika upphandlingsfrågorna.

Den 3 juni 2022, §326 yttrande sig styrelsen över granskningen. Styrelsen informerade om att den gett i uppdrag till bolagets VD att ta fram en dokumenthanteringsplan som skulle beslutas av styrelsen i december 2022. För att stärka upp förmågan att hantera upphandlingsfrågor skulle Länstrafiken i Västerbotten AB i samarbete med Länstrafiken i Norrbotten AB rekrytera en upphandlingsjurist.

Syfte och revisionsfrågor

Granskningens syfte är att ge underlag för lekmannarevisors bedömningar i den årliga granskningsrapporten. Granskningen är översiktlig med inriktning mot bolagets resultat för år 2022 och styrelsens system för styrning och kontroll. För granskningen har vi formulerat följande övergripande revisionsfrågor:

- Har styrelsen med hjälp av grundläggande styrdokument säkerställt att verksamheten är genomförd i enlighet med fullmäktiges direktiv?
- Har styrelsen löpande under året haft tillräcklig kontroll över att beslutade styrdokument följs?
- Har styrelsen med hjälp av uppföljning vid årets slut säkerställt att verksamheten är genomförd i enlighet med fullmäktiges direktiv?
- Har styrelsen vidtagit tillräckliga åtgärder med anledning av rekommendationer i 2021 års granskning?

Med utgångspunkt av en riskanalys har lekmannarevisor beslutat att särskild uppmärksamhet i granskningen ska riktas till risker förknippade med:

- Risk för att kollektivtrafiken inte återhämtar sig efter pandemin.
- Ökade kostnader för bränsle, fordon med mera.
- Risk för brist på drivmedlet HVO och tillsatsen AdBlue.
- Upphandlingar. Exempelvis konsekvenser av förlängda avtal i form av slitna fordon och ökad risk för störningar på trafiken. Även risken att bolaget inte har de resurser som krävs för att hantera upphandlingsfrågor och eventuella överprövningar.
- Dokumenthanteringsplan och hantering av allmänna handlingar.

Revisionskriterier

Revisionskriterierna utgör de bedömningsgrunder som bildar underlag för granskningens analyser, slutsatser och bedömningar. Revisionskriterier för denna granskning är:

- Kommunallagen, 2, 5 och 10 kap.
- Aktiebolagslagen, 8 kap.
- Årsredovisningslagen, 6 kap.
- Bolagsordning
- Ägardirektiv
- Offentlighet- och sekretesslagen och arkivlagen

Metod

Granskningen är genomförd med hjälp av dokumentationsstudier av styrelsens styrande och redovisande dokument samt av styrelsens protokoll. Avstämningar är genomförda med bolagets VD och auktoriserade revisor. I samband med slutrevision i februari 2023 har en träff genomförts mellan lekmannarevisor, styrelsen och bolagets VD. Syftet med träffen var att få information om bolagets verksamhet och resultat samt styrelsens arbete med att säkerställa en tillräcklig styrning och

kontroll. Bolagets VD har som ett led i kvalitetssäkringen getts möjlighet att lämna synpunkter på rapportutkast.

3. Bolagets uppdrag och mål

Ägarnas uppdrag till bolaget

Bolagsordning och ägardirektiv

Av bolagsordningen och det bolagsspecifika ägardirektivet framgår att bolaget ska:

- Upphandla och bedriva kollektivtrafik på uppdrag av Kollektivtrafikmyndigheten.
- Förvalta och utveckla verksamhetssystem inkluderande biljett- och betal-system.
- Genomföra uppföljning av ekonomi, verksamhet och passagerarutveckling.
- Ansvara för information, marknadsföring och kundtjänst.
- Samordna hållplatsfrågor.
- Vid efterfrågan planera, upphandla och samordna färdtjänst, riksfärdtjänst, skolskjuts och sjukresor.
- Vara rådgivande och stödjande i miljöfrågor till bolagets finansiärer.
- I övrigt biträda Kollektivtrafikmyndigheten.

Av det bolagsspecifika ägardirektivet framgår att bolagets styrelse och VD ska arbeta för de mål som fullmäktige beslutar om. Bolaget ska också genomföra risk- och sårbarhetsanalyser för sina väsentliga verksamheter och upprätta en åtgärdsplan.

I april 2020 beslutade regionfullmäktige om ett generellt ägardirektiv för regionens hel- och majoritetsägda bolag (RS 407-2020). I det generella ägardirektivet ställer fullmäktige krav på att bolagen ska följa de policys som är beslutade av fullmäktige.

Trafikförsörjningsprogrammet

Regionfullmäktige har i trafikförsörjningsprogrammet för perioden 2020-2025 (RS 713-2020) beslutat om följande mål för kollektivtrafiken:

- Kollektivtrafikens andel av det motoriserande resandet ska år 2030 vara 30 procent. Delmål år 2025 är 25 procent.
- Andelen fordonskilometer med förnybart bränsle i upphandlad kollektivtrafik ska år 2030 uppgå till 100 procent. Delmål år 2025 är 75 procent.
- Tillgången till kollektivtrafik mellan kommuncentrum och till och från strategiska knutpunkter i norra Sverige ska vara bibehållen eller utvecklad år 2030 i förhållande till år 2022.
- Den regionala kollektivtrafiken ska år 2030 vara tillgänglig för de flesta personer med funktionsnedsättningar.

- Prissättningen ska göra kollektivtrafiken attraktiv och tillgänglig för olika grupper.

Vår kommentar

Vi har i granskningar tidigare år uppmärksammat att Region Västerbotten behöver se över bolagsordning och det bolagsspecifika ägardirektivet. Av bolagsordningen framgår exempelvis inte vilka kommunala befogenheter som utgör en ram för bolagets verksamhet vilket är ett krav enligt kommunallagen (10 kap. 3§). Enligt uppgift från ledningsstaben i regionen pågår ett arbete med att ta fram förslag till ny bolagsordning och ägardirektiv för länstrafikbolaget.

Ägarnas krav på rapportering

Bolaget ska enligt det bolagsspecifika ägardirektivet lämna bland annat följande redovisning till Kollektivtrafikmyndigheten:

- Verksamhetsplan och budget för påföljande år.
- Bolagets tertialrapporter samt ekonomiska rapporter i enlighet med ägarens anvisningar.
- Protokoll från styrelsens sammanträden.
- Bolagets årsredovisning. Förvaltningsberättelse ska innehålla en redovisning av hur verksamheten är genomförd i förhållande till ägarens ändamål med verksamheten.

Enligt det generella ägardirektivet ska bolagets styrelse i årsredovisningen, eller årligen i en särskild bolagsstyrningsrapport, lämna bland annat följande information till regionstyrelsen:

- Om verksamheten bedrivits i enlighet med det kommunala ändamålet och de kommunala befogenheterna.
- Om bolaget överlämnat frågor till fullmäktige av principiell beskaffenhet eller annars av större vikt.
- Utvärdering av styrelsens och VD:s arbete.
- Om styrelsens ledamöter har uppdrag, aktier, andelar eller andra intressen i företag som bolaget har affärsförbindelser med eller som är verksamt i samma bransch som bolaget.
- Hur styrelsens arbete har bedrivits, inkluderande arbetsfördelning, antal sammanträden, genomsnittlig närvaro och vem som varit sekreterare vid sammanträden.
- Hur den interna kontrollen och riskhanteringen är organiserad och fungerat.
- Samarbetet med revisor och lekmannarevisor.
- Vilka ärenden som bolagets styrelse har överlämnat till regionstyrelsen för beredning om fullmäktige ska ta ställning i dessa ärenden.

Vår kommentar

En iakttagelse är att ägarens krav på återrapportering från länstrafikbolaget är generella. Ägaren ställer inga krav på rapportering kopplad specifikt till kollektivtrafiken eller bolagets uppdrag.

Styrelsens arbetsordning

I sin arbetsordning har bolagets styrelse ställt följande krav på styrning och rapportering:

- Styrelsen ska besluta om mål, väsentliga policys och strategiska planer.
- Vid styrelsens sammanträden ska VD lämna rapport om:
 - Trafik
 - Ekonomi
 - Allmän information
- Protokoll från styrelsens sammanträden ska, förutom besluten, ange underlag för besluten i den mån detta kan ha betydelse för beslutet.

Styrelsens verksamhetsplan för år 2022

I verksamhetsplanen hänvisade styrelsen till de övergripande målen i det regionala trafikförsörjningsprogrammet för perioden 2020 – 2025. Styrelsen uppgav att läget var osäkert inför år 2022 till följd av pandemin och hög kostnadsutveckling. I verksamhetsplanen kan man läsa att de statliga stöd som hade aviserats inför år 2022 inte skulle räcka för att täcka intäktsbortfall och ökade kostnader för bolagets finansierare. Enligt verksamhetsplanen var det osäkert i vilken grad trafiken skulle återhämta sig efter pandemin. Nedan återger vi de mål som styrelsen beslutade om i verksamhetsplanen:

Nöjda kunder

- Nöjd-kund-index skulle år 2022 öka i jämförelse med år 2021 samt vara högre än det nationella snittet.

Samordningsgraden

- Andelen resor som samordnas av beställningscentralen skulle uppgå till 39 procent.

Tillgänglighet

- Alla ordinarie fordon skulle vara korrekt utrustade med plats för rullstol
- Alla ordinarie fordon skulle vara korrekt utrustade med audiovisuellt utrop.

Miljö

- Trafiken ska år 2022 skulle bedrivas till 68 procent med förnybart drivmedel. Denna siffra skulle förbättras med 4 procentenheter per år för att vara 100 procent år 2030.

Nöjda medarbetare

- Nöjd medarbetar-index skulle år 2022 ligga över resultatet år 2021 på 8,6 (En skala på en skala 1 – 10).

I verksamhetsplanen redovisade styrelsen också ett stort antal aktiviteter för år 2022 samt en långsiktig strategi för bolagets utveckling. Av strategin framgår bland annat följande:

- I det gemensamma arbetet med ett betalsystem i Norrland hade en vision tagits fram som innebar att länstrafiken med flera skulle erbjuda Sveriges

mest välkommande kollektivtrafik. Utveckling av ett betalsystem och en ny app var viktiga steg för arbetet mot visionen.

- Arbetet med ett gemensamt betalsystem i Norrland hade lagt en grund för att ansluta till ett framtida nationellt betalsystem. Det var dock osäkert när ett sådant nationellt betalsystem skulle tas fram.
- Länstrafiken i Västerbotten AB skulle fortsätta att verka för en lösning för Bussgods i Västernorrland. Ett beslut om att låta Bussgods i Västernorrland att köpa in sig i Bussgods i Norr AB behövde dock föregås av en riskanalys. Om en försäljning inte blev aktuell behövde ett samverkansavtal med Bussgods i Västernorrland tas fram.

Styrelsen skulle följa upp verksamhetsplanen och målen med hjälp av:

- Delårs- och årsbokslut och uppföljningsrapporter per 28 februari och 31 oktober.
- Verksamhetsberättelse.
- Årlig styrelserapport
- Utvärdering av styrelse och VD.
- Uppföljning av personalens nöjdhet med hjälp av enkät i augusti eller september.

Vår kommentar

Verksamhetsplanen har en tydlig koppling till bolagsordning, ägardirektiv och det regionala trafikförsörjningsprogrammet. Verksamhetsplanen innehåller mätbara mål och aktiviteter för år 2022. Verksamhetsplanen innehåller också en långsiktig strategi.

4. Granskningens resultat

Styrelsens styrdokument

I tabellen nedan har vi sammanställt i vilken grad styrelsen beslutade om grundläggande styrdokument för år 2022.

Styrdokument	Beslut	Vår kommentar
Affärsplan	Ja	Styrelsens verksamhetsplan innehåller en långsiktig strategi
Arbetsordning	Ja	Den 3 december 2021, §256
Instruktion till VD	Ja	Den 3 december 2021, §257
Instruktion om rapportering	Ja	Framgår av arbetsordning och instruktion till VD
Verksamhetsplan för år 2022	Ja	Den 3 december 2021, §250
Mätbara mål	Ja	Ingår i verksamhetsplan
Budget år 2021	Ja	Den 47 maj 2021, §182
Internkontrollplan för år 2021	Ja	Den 3 december 2021, §258
Attestordning	Ja	Beslutad av VD den 30 april 2020. Reviderad av styrelsen den 7 maj 2021, §191 och den 9 december 2022, §366

Delegationsordning eller motsvarande	Ja	Framgår av arbetsordning och at-testordning
Dokumenthanteringsplan	Nej	Enligt VD ska en sådan tas fram år 2023

Exempel på andra styrande dokument som styrelsen beslutat om är:

- Upphandlingspolicy
- Inköspolicy
- Friskvårdspolicy
- Policy för bisyssla
- Alkohol- och drogpolicy
- IT-policy
- Likabehandlingspolicy
- Rehabiliteringspolicy
- Tjänsteresepolicy
- Arbetsmiljöpolicy
- Miljöpolicy
- Lönepolicy
- Policy för distansarbete
- Kommunikationspolicy
- Riktlinjer mot korruption och mutor
- Kvalitetspolicy
- Säkerhetspolicy
- Jämställdhets och jämlikhetspolicy
- Visselblåsarpolicy
- Riktlinjer för representation inom Region Västerbotten
- Ekonomi och förvaltningspolicy

Vår kommentar

Bolagets styrelse hade i hög grad beslutat om styrande dokument.

Styrelsens löpande kontroll

År 2022 hade bolagets styrelse 6 protokollförda sammanträden. En genomgång av protokollen visar att styrelsen under året fick information om bolagets verksamhet med hjälp av VD-rapporter, ekonomiska rapporter och annan rapportering. I stor utsträckning kan man följa styrelsens arbete med hjälp av protokollen och bifogade underlag. Protokoll, styrande dokument, uppföljningsrapporter med mera finns samlade i en digital plattform som styrelsens ledamöter har tillgång till. Med hjälp av protokollen kan vi se att styrelsen var aktiv och agerade under året. Nedan lämnar vi översiktliga redogörelser för de områden som lekmannarevisor beslutat skulle få särskild uppmärksamhet i 2022 års granskning.

Kontroll över resande och ekonomi

Positivt var att resandet successivt återhämtade sig under år 2022 i jämförelse med pandemiåren 2020 och 2021. År 2022 uppgick resandet i jämförelse med år 2019 i regiontrafiken och stadstrafiken i Umeå (Ultra) till 87,3 procent respektive 86,6 procent. I jämförelse med år 2021 ökade det totala resandet med 129 procent.

Trots att resandet återhämtade sig uppstod under året ett stort ekonomiskt underskott. Underskottet berodde främst på att kostnaderna för drivmedel kraftigt ökade men också på mindre biljettintäkter än budgeterat. Vid slutet av året betalade staten ut ett bidrag på 15,5 miljoner kronor som kompensation för minskade biljettintäkter. Sammanlagt uppgick underskottet år 2022 till 68,7 miljoner kronor.

Den trafik som Region Västerbotten beställt hade ett underskott med 41,6 miljoner kronor. De gemensamma delarna för länstrafikbolaget som regionen finansierar hade ett överskott med 9,1 miljoner kronor. Även beställningscentralen redovisade ett överskott med 0,3 miljoner kronor. Tack vare överskottet för de gemensamma delarna i länstrafikbolaget och för beställningscentralen minskade regionens underskott till 32,7 miljoner kronor.

Med hjälp av styrelsens protokoll kan vi se att styrelsen under året vid sina sammanträden fick information om hur resandet utvecklades och om de ekonomiska resultaten. I juni 2022 beslutade styrelsen om en plan för att hantera befarat likviditetsunderskott. Planen innebar att bolaget bland annat skulle tidigarelägga faktureringen av trafik kostnader. Under första halvåret bistod regionen tillsammans med Skellefteå kommun och Umeå kommun med förskottsbetalningar. Under hösten 2022 var det tillräckligt att regionen betalade i förskott för att täcka likviditeten. Med hjälp av rapporter har bolagets VD veckovis bevakat likviditeten. Bolaget har även hållit regionen och kommunerna informerade om de ekonomiska underskotten och prognoser om resultaten vid årets slut. Företrädare för bolaget har genomfört dialogmöten med företrädare för regionen för att diskutera hanteringen av underskottet för regionen.

Upphandlingar

Överprövningar de senaste åren har medfört att bolaget lagt mycket tid på rättsliga processer och arbete med att hitta lösningar för att upprätthålla trafiken. Genom att förlänga avtal eller korttidsupphandla har länstrafikbolaget upprätthållit trafiken. Vid sitt sammanträde den 3 juni 2022 fick styrelsen information från VD att bolagets merkostnader för överprövningar och rättsliga processerna hade kostat bolaget 18,6 miljoner kronor. I beräkningen ingick enligt rapporteringen inte kostnader för förlorade biljettintäkter, förtroendeskada eller extra arbetsinsatser. För att förstärka bolagets förmåga att genomföra upphandlingar och hantera rättsliga processer har Länstrafiken i Västerbotten AB tillsammans med Länstrafiken i Norrbotten AB rekryterat en jurist med inriktning mot upphandling. Den nya juristen tillträdde sin tjänst i december 2022.

Positivt under år 2022 var att de rättsliga processerna för de två stora trafikupphandlingarna av Norrlandskusten och Blå Vägen med flera linjer avslutades. De båda upphandlingarna överprövades år 2020. Efter överprövningar ända upp till Högsta förvaltningsdomstolen beslutade styrelsen i november 2021 att upphandlingarna av Norrlandskusten och Blå Vägen skulle göras om. För trafiken längst Norrlandskusten kom länstrafikbolaget överens med den nuvarande leverantören att fortsätta köra trafiken först till december 2022 och sedan till mars 2023. Efter en ny upphandling år 2022 har länstrafikbolaget tecknat ett avtal med en ny leverantör. Det nya avtalet gäller från den 1 april 2023. För trafiken längst Blå Vägen med flera linjer genomförde länstrafikbolaget korttidsupphandlingar. Korttidsupphandlingarna innebar att länstrafikbolaget tecknade trafikavtal med ny leverantör fram till den sista mars 2023. Avtalstiden har därefter förlängts till att gälla fram till

oktober 2023. Under år 2022 har länstrafikbolaget genomfört en ny upphandling och tecknat avtal med en ny leverantör som gäller från oktober 2023.

År 2021 beslutade styrelsen att avbryta pågående upphandlingar för inomkommunal trafik i Storuman och Vindelns kommun på grund av risk för överprövningar. Positivt är att länstrafikbolaget under år 2022 genomförde ny upphandling och tecknade avtal för inomkommunal trafik i Storumans kommun. Negativt var att upphandlingen för trafiken i Vindelns kommun blev överprövad. I februari 2023 fick länstrafikbolaget besked om att avtal kunde tecknas. När arbetet med denna granskning avslutades förde länstrafikbolaget diskussion med trafikföretag om från vilket datum nytt avtal skulle träda i kraft.

Negativt är också att 11 av 16 tilldelningsbeslut i upphandling år 2022 av serviceresor (sjukresor och färdtjänst) blev överprövade. För att säkerställa trafiken förlängde länstrafikbolagen avtalen med de befintliga entreprenörerna. När arbetet med denna granskning avslutades i februari 2023 pågick ännu rättsliga processer för tre områden. För övriga områden hade länstrafikbolaget tecknat avtal eller var på väg att teckna avtal.

Negativa konsekvenser för trafiken

En negativ konsekvens av de tillfälliga lösningarna med förlängda avtal och korttidsupphandlingar har varit att fordonsparken inte förnyats i tillräcklig utsträckning. Gamla och slitna fordon har i sin tur medfört och ökad risk för att fordon går sönder och behöver repareras. En annan nackdel är att äldre fordon inte har samma kvalitet, bekvämlighet eller uppfyller miljökrav som nyare fordon. Vid intervju har bolagets VD uppgett att trafiken längst framför allt Norrlandskusten och Blå Vägen har haft problem med slitna fordon med ökad risk för olyckor och incidenter. Av protokoll kan man se att styrelsen löpande under år 2022 höll sig informerad om hur trafiken utvecklades och mål uppnåddes (resandeutveckling, kundnöjdhet med mera). Vi har inte noterat att styrelsen för år 2022 fick någon särskild analys över vilken påverkan förekomsten av slitna fordon hade på trafikens kvalitet, tillgänglighet, trafiksäkerhet med mera.

Brist på förare

Av återrapporteringen till styrelsen framgår att det under år 2022 var stor brist på förare i framför allt norra länsdelen och i Norrbotten vilket medförde störningar på trafiken. Bolagets VD har förklarat att bristen på förare hänger ihop med att avtal har förlängts och snart löper ut. Bolagets VD uppger att bussförare vid slutet av avtalsperioden har valt att sluta och att det varit brist på bussförare. Bolagets VD konstaterar att konkurrensen om arbetskraften är hög i norra Västerbotten och Norrbotten vilket också bidrar till svårigheter att behålla och rekrytera bussförare.

Enligt rapporteringen till styrelsen skulle bolagets VD kontakta regionen för dialog om regionen kunde bidra med stöd i arbetet med att förbättra situationen med förarbristen. Vid intervju har VD berättat att hon haft kontakter med tjänstepersoner i regionen för dialog om vilka insatser som regionen kan bidra med för att minska bristen på förare. I början av år 2023 fick VD återkoppling från tjänsteperson i regionen om att denne planerade att ta kontakt med Arbetsförmedlingen för att diskutera åtgärder för att hantera förarbristen. När arbetet med denna granskning avslutades i början av februari 2023 hade VD inte fått information från

regionen om regionen eller Arbetsförmedlingen planerade några konkreta åtgärder.

Vår kommentar

Med hjälp av styrelsen protokoll kan vi se att styrelsen löpande under året fick information om överprövningar och pågående upphandlingar. Vi kan också se att styrelsen fick information från VD om åtgärder som bolaget vidtog för att upprätthålla trafiken. Det är positivt att bolaget har förstärkt upphandlingskompetensen. Vi bedömer att styrelsen fortsatt behöver vara uppmärksam på upphandlingsfrågorna.

Höga kostnader för HVO

Vi har frågat VD om risken för brist på drivmedel HVO och tillsatsen AdBlue. VD har uppgett att det inte varit någon brist på drivmedlet och tillsatsen under år 2022 men att kostnaderna för HVO varit höga i jämförelse med diesel. Halvårsuppföljningen 2022 visade att över 84 procent av trafiken genomfördes med förnybara drivmedel vilket var en högre andel än målet för år 2022 på 68 procent. I årsredovisningen kan man läsa att helårssiffrorna för år 2022 skulle bli klara senare under år 2023. Styrelsen bedömde att målet för år 2022 skulle uppnås.

Bussgodsverksamheten

Bussgods i Norr AB har i uppdrag att bedriva gods- och terminalverksamhet inom de ekonomiska ramar som länstrafikbolagen i Västerbotten och Norrbotten bestämmer. Bolaget erbjuder godstransporter till både företag och privatpersoner. Transporterna ska utföras av kollektivtrafikens linjetrafik längs med kollektivtrafikens linjestreckning. Bussgodsbolaget ska bedriva sin verksamhet på persontrafikens villkor.

Av det gemensamma ägardirektivet framgår att Bussgods i Norr AB även ska tillhanda hålla de tjänster som länstrafikbolagen efterfrågar. Det kan enligt ägardirektivet avse tjänster som har koppling till den allmänna kollektivtrafiken så som trafikupplysning, biljettförsäljning, hantering av kvarglömt resgods, administration med mera.

Enligt aktieägaravtalet för Bussgods i Norr AB ska bussgodsbolagets prissättning för att transportera gods utgå från marknadsmässiga principer. I aktieägaravtalet kan man läsa att länstrafikbolagen och bussgodsbolaget ska eftersträva att kostnader och intäkter redovisas korrekt mellan bolagen. Enligt aktieägaravtalet ska:

- Kostnader och intäkter för bussgodsverksamhet redovisas i bussgodsbolaget.
- Kostnader och intäkter som handlar om persontrafik ska redovisas hos länstrafikbolagen.

För utförda godstransporterna ska bussgodsbolaget enligt aktieägaravtalet ersätta länstrafikbolagen med en andel av bolagets intäkter från godstransporterna. I aktieägaravtalet kan man läsa att företrädare för ägarna på bolagsstämman för Bussgods i Norr AB ska bestämma hur stor denna andel ska vara. På bolagsstämman i juni 2022 beslutade ägarna att ersättningsnivå år 2022 skulle utgöra 18 procent av intäkterna för gods som transporterades med buss. Vi har fått information från länstrafikens VD och bussgodsbolagets VD om att avgiften bygger på en beräknad uppskattning av länstrafikbolagens kostnader för att transportera gods i bussarna.

Avgiften ska årligen ses över av bolagen i syfte att säkerställa rätt fördelning av kostnader och ersättning och att självkostnadsprincipen uppfylls.

Det finns också avtal för den busstationsverksamhet som bussgodsbolaget ska utföra åt länstrafikbolagen. Av avtalen framgår att bussgodsbolaget varje månad ska fakturera länstrafikbolagen för de kostnader som uppstår för busstationsverksamheten.

Västernorrland

Under flera år har det pågått en diskussion om Kommunalförbundet Kollektivtrafikmyndigheten i Västernorrlands län (KTM) ska bli delägare i Bussgods i Norr AB. I juni 2021 beslutade den KTM i Västernorrland att de inte skulle köpa in sig i Bussgods i Norr AB. Under hösten 2021 återuppstod dialog mellan medlemmar i KTM i Västernorrland om att köpa in sig i Bussgods i Norr AB.

En genomgång av protokoll visar att styrelsen för Länstrafiken i Västerbotten AB under år 2022 fick information om åtgärder som styrelsen för Bussgods i Norr AB vidtog för att förbereda ett eventuellt inköp från KTM i Västernorrlands län. Länstrafikbolagets styrelse fick bland annat information om att Bussgods i Norr AB skulle ta fram en riskanalys inför en eventuell försäljning av aktier till KTM Västernorrland. I september 2022 noterade länstrafikbolagets styrelse att Bussgods i Norr AB skulle ställa skriftliga krav på KTM i Västernorrland inför en eventuell försäljning. När arbetet med denna granskning avslutades i februari 2023 hade KTM i Västernorrlandslän ännu inte beslutat om eventuellt inköp i Bussgods i Norr AB. Länstrafikbolagets VD berättade att KTM i Västernorrland hade lovat att komma med besked om beslut i februari 2023.

Beställningscentralen

År 2021 fick bolaget ett utökat uppdrag som bestod av att bedriva en gemensam beställningscentral i länet. Verksamhetsövergången innebar att länstrafiken tog över regionens reseservice för särskild kollektivtrafik och samorganiserade den med länstrafikens kundservice för allmän kollektivtrafik. Med anledning av förändringen tog länstrafiken över ansvaret för 16 medarbetare som hade arbetat i regionen. Vid verksamhetsövergången var Malå, Storuman, Vilhelmina, Nordmaling, Åsele och Sorsele anslutna. Därefter har Norsjö kommun och Lycksele kommun anslutit sig. Enligt planerna skulle Skellefteå kommun ansluta sig till beställningscentralen i juni 2023. I februari 2023 fick länstrafikbolaget dock besked från Skellefteå kommun om att de inte skulle ansluta sig.

Med hjälp av protokoll kan vi se att styrelsen under året fick rapporter om verksamheten vid beställningscentralen. För år 2022 hade styrelsen beslutat att målet var att 39 procent av resorna skulle vara samordnade. I årsredovisningen kan man läsa att samordningsgraden var 37 procent.

Hantering av allmänna handlingar

Vi har utifrån lagkrav och regionfullmäktiges arkivreglemente kontrollerat bolagets system och rutiner kring arkivering och diarieföring. Vår genomgång visar att bolagets styrning och kontroll över hanteringen av allmänna handlingar inte är tillräcklig i följande avseenden:

Arkivering

- Bolaget saknade för år 2022 en dokumenthanteringsplan och en arkivbeskrivning. Enligt arkivlagen (1990:782) § 6 ska arkivbeskrivning finnas. Positivt var att bolaget hade en arkivförteckning och att framtagande av en dokumenthanteringsplan pågick. Dokumenthanteringsplan ska enligt uppgift från bolaget beslutas om under våren år 2023.
- Bolagets fysiska arkiv behöver ses över för att säkerställa att arkivlokalerna uppfyller riksarkivets föreskrifter samt att de allmänna handlingarna i arkivet vårdas i enlighet med arkivlagen. En arkivlokal ska vara skyddad mot vatten och skadlig fukt, brand etc. En av bolagets arkivlokal hade vatten- och avlopp och i en annan arkivlokal var delar av arkivhandlingarna angripna av mögelsporer, vilka innebär stor risk att de blir förstörda.

Enligt uppgift från bolaget planerar de för att överlämna arkivhandlingar till regionarkivet så att den bristfälliga arkivlokalen inte längre skulle nyttjas samt anlita externt företag för att sanera de kontaminerade handlingarna.

Diariet

- Bolaget hade inte dokumenterade riktlinjer och rutiner för hantering av allmänna handlingar och diariet.

Med anledning av våra iakttagelser har vi under granskningsarbetet lämnat följande rekommendationer:

- Besluta om en dokumenthanteringsplan och arkivbeskrivning. Säkerställ att riktlinjer och rutiner för allmänna handlingar och diariet blir dokumenterade.
- Se till att bolagets arkivhandlingar som är kontaminerade med mögelsporer inte blir förstörda.
- Säkerställ att bolagets arkiv uppfyller krav på fysiskt skydd och att enbart digitalt förvarade handlingar är anpassade för elektronisk långtidsbevaring.

Vår kommentar

Granskningen visar att styrelsen inte säkerställde en tillräcklig styrning och kontroll över bolagets allmänna handlingar.

Styrelsens interna kontroll

Styrelsens internkontrollplan

Den 3 december 2021 (§258) beslutade styrelsen om sin internkontrollplan för år 2022. Med hjälp av en tabell beskrev styrelsen riskområden, planerade kontroller, vilka som skulle genomföra kontrollerna och uppföljning för år 2022. Styrelsen följde också upp internkontrollplanen för år 2021. Riskområden som styrelsen identifierade för år 2022 var:

- Beställning av trafik
- Beslut om trafikplikt
- Kvalitetsbrister i trafik
- Budget
- Ekonomi/finans
- Personal

- Hantering av allmänna handlingar
- Upphandling

Uppföljning av internkontrollplanen

Den 10 februari 2023 (§394) följde styrelsen upp sin internkontrollplan för år 2022. I uppföljningen beskrevs hur kontroller var genomförda och vad kontrollerna visade. I uppföljningen fanns också uppgifter om vidtagna eller planerade åtgärder.

Vår kommentar

Det är positivt att styrelsen för år 2022 beslutade om en internkontrollplan och genomförde en uppföljning av planen. Vi rekommenderar att styrelsen inför kommande år ser över arbetet med planen för intern kontroll. Flera av kontrollerna i planen för år 2022 liknade mer rutiner än konkreta och uppföljningsbara kontroller. Metodmässigt var flera av kontrollerna i internkontrollplanen inte tillräckligt specificerade. Av en internkontrollplan bör det tydligt framgå hur kontrollerna metodmässigt ska genomföras. Vi bedömer att styrelsens uppföljning av internkontrollplanen har utvecklats i jämförelse med tidigare år. Uppföljning försvårades för de kontroller som inte var tillräckligt specificerade. För dessa kontroller var uppföljningen mera översiktlig. Vi har noterat att styrelsen för år 2023 beslutat om en mer utvecklad riskanalys och internkontrollplan i jämförelse med tidigare år vilket är positivt. Vi återkommer i 2023 års granskning med ytterligare bedömningar om den nya planen.

Styrelsens årsredovisning

Krav på årsredovisningen

Enligt årsredovisningslagen ska styrelsens förvaltningsberättelse innehålla en rättvisande översikt över utvecklingen av bolagets verksamhet, ställning och resultat. Styrelsen ska redogöra för händelser av väsentlig betydelse för företaget som inträffat under räkenskapsåret. Styrelsen ska enligt årsredovisningslagen också redogöra för företagets förväntade framtida utveckling inklusive beskrivningar av väsentliga risker och osäkerhetsfaktorer.

Styrelsens årsredovisning för år 2022

I inledningen till årsredovisningen kan man läsa att hög kostnadsutveckling för beställd trafik hade stor påverkan på bolagets ekonomi. Bolagets styrelse konstaterade att den höga kostnadsutvecklingen framför allt handlade om ökade kostnader för drivmedel. Enligt uppgifter i årsredovisningen skulle samtliga finansiärer behöva tilläggsbetala för den trafik de beställt. Styrelsen konstaterade också att mindre biljettintäkter än budgeterat innebar ett bortfall. Ett bidrag från staten på 15,5 miljoner kronor hade dock kompenserat för detta bortfall. Sammanlagt uppgick bolagets underskott till 68,7 miljoner kronor. Positivt var att trafiken successivt återhämtat sig under året och närmast sig nivåerna som var före pandemin.

Resultatet för länstrafikbolaget ska alltid bli +/-0 eftersom över- eller underskott ska återbetalas eller betalas av finansiärerna. För år 2022 hade underskottet på 68,7 miljoner kronor bokats upp som en fordran gentemot regionen och kommunerna. Av finansiärerna var det Region Västerbotten (32,7 miljoner kronor), Umeå kommun (12,0 miljoner kronor), Skellefteå kommun (10,4 miljoner kronor) och Vilhelmina kommun (4,2 miljoner kronor) som stod för de största underskotten. År

2021 hade länstrafikbolaget återbetalat 17,4 miljoner kronor till regionen och kommuner.

I tabellen nedan har vi sammanställt hur styrelsen i årsredovisningen följde upp målen i verksamhetsplanen.

Styrelsens mål	Resultat	Vår kommentar
Nöjd-kund-index ska år 2022 öka i jämförelse med år 2021 samt vara högre än det nationella snittet.	Index för regiontrafiken var 63% vilket var högre än år 2021 (61%) och högre än snittet i riket (55%). Index för Ultra var 80% vilket var högre än år 2021 (75%) och högre än snittet i riket (63%)	Målet uppfylldes
Andelen resor som samordnas av beställningscentralen ska uppgå till 39 procent.	37%	Målet uppfylldes inte
Alla ordinarie fordon ska korrekt utrustade med plats för rullstol	99%	Målet uppfylldes i huvudsak
Alla ordinarie fordon ska vara korrekt utrustade med audiovisuellt utrop.	92%	Målet uppfylldes inte
Trafiken ska år 2022 drivas till 68 procent med förnybart drivmedel. Denna siffra ska förbättras med 4 procentenheter per år för att vara 100 procent år 2030.	84%	Målet uppfylldes
Nöjd medarbetar-index skulle uppgå till 8,6 på en skala 1-10.	8,4%	Målet uppfylldes inte

Av sammanställningen framgår att bolaget delvis uppnådde målen för år 2022. I tabellen nedan redogör vi för hur styrelsen uppfyllde några av de krav som fullmäktige ställt på rapporteringen i samband med årsredovisningen.

Ägarnas krav på redovisning	Bedömning	Vår kommentar
Har styrelsen i sin årsredovisning följt upp och utvärderat bolagets verksamhet mot det kommunala ändamålet?	Ja	Den 10 februari 2023 (§389) beslutade styrelsen om bolagsstyrningsrapport. I rapporten fanns en skriftlig utvärdering där styrelsen konstaterade att verksamheten år 2022 var genomförd i enlighet med bolagsordning och ägardirektiv. Styrelsen kommenterade utvärderingen i årsredovisningen.
Har styrelsen i sin årsredovisning följt upp och utvärderat om bolagets verksamhet är genomförd inom ramen för de kommunala befogenheterna?	Ja	Den bolagsstyrningsrapport som styrelsen beslutade om 10 februari 2023 (§389) intygade styrelsen att bolaget hade agerat inom ramen för de kommunala befogenheterna. Styrelsen redovisade bedömningen i årsredovisningen.
Har styrelsen i sin årsredovisning eller i särskild rapport lämnat information om att en utvärdering av det egna styrelsearbetet är genomförd?	Ja	Den 9 december 2022 (§378) utvärderade styrelsen sitt arbete. Utvärderingen är kommenterad i årsredovisningen. Utvärderingen finns redovisad i bolagsstyrningsrapporten.
Har styrelsen i årsredovisningen eller i särskild rapport lämnat information om hur den interna kontrollen fungerat?	Ja	Den 10 december 2023 (§394) följde styrelsen upp sin internkontrollplan för år 2022. Arbetet med den interna kontrollen har styrelsen kommenterat i årsredovisningen och bolagsstyrningsrapporten.

Av sammanställningen framgår att styrelsen uppfyllde de krav vi kontrollerat på rapportering i samband med årsredovisningen.

Vår kommentar

Vi bedömer att styrelsen i förvaltningsberättelsen redovisar väsentliga händelser under år 2022 och risker som är förknippade med framtiden. Förvaltningsberättelsen är informativ och välskrivna. Vi bedömer att redovisningen uppfyller de krav som regionen ställer på återrapportering.

5. Svar på revisionsfrågor

Av granskningen framgår att bolagets styrelse och VD under året agerade aktivt för att hantera negativa effekter av pandemin, upphandlingsfrågor, höga kostnader på drivmedel med mera. Styrelsen och VD hade kontroll över verksamheten och den ekonomiska utvecklingen. Styrelsen och VD agerade för att upprätthålla trafiken och undvika problem med likviditeten. Positivt var att trafiken återhämtade sig med fler resande i jämförelse med pandemiåren 2020 och 2021. Negativt var att ökade trafik kostnader bidrog till ett underskott på 68,7 miljoner kronor. Med hänsyn till omständigheterna bedömer vi att bolagets verksamhet år 2022

genomfördes på ett ändamålsenligt och från ekonomisk synpunkt tillfredställande sätt. Vi bedömer också att styrelsen i huvudsak hade en tillräcklig styrning och uppföljning.

Bolagets styrelse bedömer att verksamheten år 2022 genomfördes i enlighet med bolagets kommunala ändamål och de kommunala befogenheterna. Vi gör ingen annan bedömning.

Revisionsfråga	Bedömning	Vår kommentar
Har styrelsen med hjälp av grundläggande styrdokument säkerställt att verksamheten är genomförd i enlighet med fullmäktiges direktiv?		För år 2022 har det dock saknats en dokumenthanteringsplan.
Har styrelsen löpande under året haft tillräcklig kontroll över att beslutade styrdokument följs?		
Har styrelsen med hjälp av uppföljning vid årets slut säkerställt att verksamheten är genomförd i enlighet med fullmäktiges direktiv?		Kraftigt ökade kostnader för framför allt drivmedel medförde dock stora underskott för beställd trafik.
Har styrelsen vidtagit tillräckliga åtgärder med anledning av rekommendation i 2022 års granskning?		Styrelsen har varit aktiv i bevakningen och hanteringen av upphandlingsfrågorna. Arbetet har förstärkts med hjälp av att bolaget tillsammans med region Norrbotten rekryterat en upphandlingsjurist.

Rekommendationer

Vi rekommenderar styrelsen att:

- Fortsätt arbetet med att utveckla internkontrollplanen.
- Besluta om en dokumenthanteringsplan och arkivbeskrivning. Säkerställ att riktlinjer och rutiner för allmänna handlingar och diarieföring blir dokumenterade.
- Se till att bolagets arkivhandlingar som är kontaminerade med mögelsporer inte blir förstörda.
- Säkerställ att bolagets arkiv uppfyller krav på fysiskt skydd och att enbart digitalt förvarade handlingar är anpassade för elektronisk långtidsbevaring.

Umeå den 6 mars 2023

Richard Norberg
Certifierad kommunal yrkesrevisor
Revisionskontoret
Region Västerbotten